

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Рівне – 2017

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан – кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м.Рівне)

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Відповідальний редактор:

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Редакційна рада:

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Шугаєва Людмила – доктор філософських наук, професор (м.Рівне)

Члени редколегії:

Галуха Любов – кандидат історичних наук, доцент (м.Рівне)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова, Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Швецова-Водка Галина – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 10 від 30 листопада 2017 р.

ISSN 2519-1942

Згідно постанови президії ВАК України часопис «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» визнано фаховим виданням у галузі історичних наук (постанова від 17 червня 2016 р.)

**Свідоцтво про державну реєстрацію:
Серія КВ № 15857-4329Р від 12 жовтня 2009 р.**

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. Пластова, 31,
історико-соціологічний факультет РДГУ,
isf_rdgu@ukr.net
<http://isf.rv.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017

- актов СССР [сайт]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_434.htm (дата обращения: 18.07.2017). – Название с экрана.
25. Об освобождении от воинской повинности по религиозным убеждениям, о трудовой повинности служащих культа, об издании религиозной литературы и о религиозных группах, объединениях и съездах : Постановление Наркома юстиции РСФСР, НКВД РСФСР, Наркомзема РСФСР, наркома рабоче-крестьянской инспекции РСФСР, 15 августа 1921 г. [Электронный документ] // Библиотека нормативно-правовых актов СССР [сайт]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1053.htm (дата обращения: 18.07.2017). – Название с экрана.
 26. Об уклонении от воинской повинности по так называемым религиозным убеждениям : (Циркуляр) : Постановление Народного комиссариата юстиции РСФСР, 4 августа 1920 г. [Электронный документ] // Библиотека нормативно-правовых актов СССР [сайт]. – Режим доступа: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_740.htm (дата обращения: 18.07.2017). – Название с экрана.
 27. Панасенко (Якубець) О.А. Рівненщина: Сторінки минулого / О. А. Панасенко (Якубець); упр. освіти Рівн. міськвиконкому; газета «Рівне вечірне». – Рівне: КП «Рівненський Будинок науки і техніки», 2001. – 313 с.
 28. Сборник законов Украинской ССР и Указов Президиума Верховного Совета Украинской ССР, 1938 – 1979: В 2 т. Т. 2 / сост. З.К. Калинин. – К. Политиздат, 1980. – 647 с.
 29. Сведения и статистические отчеты о наличии религиозных объединений, служащих культа, обслуживающем персонале, членов исполнительных органов // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. Од. зб. 144. – 25 л.
 30. Сорока Ю. Переселенська трагедія / Ю. Сорока // Волинь моя: журнал МГО «Волинське братство». Вип. 1 / гол. ред. М. Сорока. – К.: Київ. правда, 2001. – С. 139–150.
 31. Списки зарегистрированных религиозных обществ ЕХБ и служащих религиозного культа // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. С. 143. – 119 л.
 32. Список ликвидированных общин ЕХБ. Начато 1948 г. Окончено 1955 г. // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. Од. зб. 22. – 5 л.
 33. Справки, информации о работе религиозных общин, о состоянии атеистической пропаганды, о фактах нарушения законодательства о религиозных культах, о работе с жалобами и заявлениями. Начато январь 1970. Окончено сентябрь 1970 г. // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. Од. зб. 179. – 50 л.
 34. Справки и информация о религиозной обстановке в районах области. Начато 1 мая 1973 года. Окончено 1 декабря 1973 года. на 50 листах // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. Од. зб. 207.
 35. Тетрадь учета исключенных, отпавших членов исполнительных органов, ревизионных комиссий и членов двадцаток в обществах ЕХБ в 1956 году и 1957 // Держархів Рівненської області. Фонд Р 204. Оп. 12. Од. зб. 57. – 7 л.
 36. Трухан М. Українці в Польщі після Другої світової війни 1944 – 1984 / М. Трухан // Записки НТШ. Т. 208: Історично-Філологічна Секція. – Нью Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1990. – 404 с.

УДК 930.2:338.45(477.82)»179/191»

Світлана Мартинчук

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Визначено та систематизовано основні групи джерел: діловодна документація, нормативно-правові акти, статистичні матеріали, матеріали періодики. Джерельна база дослідження розвитку промислового виробництва Волинської губернії кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. є достатньо репрезентивною. Найінформативнішим є діловодна документація, що зберігається у 22 фондах п'ятьох державних архівів України. Найбільше діловодних документів та статистично-описових матеріалів зосереджено у фондових збірках Центрального державного історичного архіву у м. Києві, державних архівах Житомирської, Волинської, Рівненської, Тернопільської областей. Окрему групу складають опубліковані джерела: законодавчі акти Російської імперії, що стосуються проблем функціонування міських органів влади, міської економіки, соціального устрою; різноманітна статистична інформація. Інформація, отримана під час роботи з архівними джерелами, сприяла визначенню виробничої діяльності населення Волинської губернії наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. Аналізуючи наявні архівні джерела, опубліковані та виявлені документи і матеріали, констатуємо,

що вони мають значний інформаційний потенціал, достатній для розв'язання промислового розвитку Волинської губернії наприкінці XVIII – на початку XX століть.

Ключові слова: Волинська губернія, Державний архів Волинської області, Державний архів Житомирської області, Державний архів Рівненської області, Державний архів Тернопільської області, Центральний державний історичний архів у м. Києві.

The main groups of sources are identified and systematized, such as business documents, legal acts, statistical materials, the materials of periodicals. The source base of research on the development of industrial production in Volyn province at the end of the 18th – at the beginning of the 20th centuries is sufficiently representative. The most informative is the clerical documentation, which are kept in 22 funds of five state archives of Ukraine. The largest number of record keeping documents and statistical descriptions are concentrated in the collections of Kyiv Central State Historical Archive, the state archives of Zhytomyr, Volyn, Rivne and Ternopil Regions. A separate group is related to the published sources: the legislative acts of the Russian Empire, dealing with the problems of the functioning of the city authorities, the urban economy, social structure; various statistical information. The information, obtained during the work with archival sources, contributed to the determination of the productive activity of the population of Volyn province at the end of the 18th – at the beginning of the 20th century. Analyzing the existing archival sources, there were published and discovered some documents and materials, we constantly contend that they have a significant information potential sufficient to solve the industrial development of Volyn province at the end of the 18th – at the beginning of the 20th centuries.

Key words: Volyn Province, the State Archive of Volyn Oblast, the State Archive of Zhytomyr Region, the State Archive of Rivne Region, the State Archive of Ternopil Region, Kyiv Central State Historical Archive.

Определены и систематизированы основные группы источников: делопроизводственная документация, нормативно-правовые акты, статистические материалы, материалы периодики. Источниковая база исследования развития промышленного производства Волынской губернии конца XVIII - начала XX в. достаточно объёмная. Наиболее информативным является делопроизводственная документация, хранящаяся в 22 фондах пяти государственных архивов Украины. Больше всего делопроизводственных документов и статистических материалов сосредоточено в фондовых сборниках Центрального государственного исторического архива в г. Киеве, государственных архивах Житомирской, Волынской, Ровенской, Тернопольской областей. Отдельную группу составляют опубликованные источники: законодательные акты Российской империи, касающиеся проблем функционирования городских органов власти, городской экономики, социального устройства; разнообразная статистическая информация. Таким образом, информация, полученная при работе с архивными источниками, способствовала определению производственной деятельности населения Волынской губернии в конце XVIII - начале XX в. Анализируя имеющиеся архивные источники, опубликованные и обнаруженные документы и материалы, констатируем, что они имеют значительный информационный потенциал, достаточный для решения промышленного развития Волынской губернии в конце XVIII - начале XX веков.

Ключевые слова: Волынская губерния, Государственный архив Волынской области, Государственный архив Житомирской области, Государственный архив Ровенской области, Государственный архив Тернопольской области, Центральный государственный исторический архив в г. Киеве.

Джерельна база дослідження промисловості Волинської губернії об'ємна та репрезентативна. Відповідно до видової ознаки вона поділяється на такі групи: діловодна документація, законодавчі акти, статистичні матеріали, джерела особового походження.

Найбільше діловодних документів, які зберігаються в сучасних архівах України, зосереджено у фондових збірках Центрального державного історичного архіву (далі: ЦДІАК України) у м. Києві. Зокрема, фонди Канцелярії київського, подільського, волинського генерал-губернатора (Ф. 442), Старшого фабричного інспектора Київської губернії (Ф. 574) та Канцелярії київського окружного фабричного інспектора (Ф. 575).

У Ф. 442 ЦДІАК України найповніше потрібні відомості містять щорічні звіти волинських губернаторів, що їх начальники губернії надсилали імператору, у Міністерство внутрішніх справ, генерал-губернатору. З 1837 р. документ мав складатися з 16 «статей», серед яких були «стан міст та їхніх доходів», «стан різних галузей господарства», «виконання повинностей натуральних і грошових», «стан навчальних закладів, казенних і приватних, і взагалі засобів навчання в губернії» та інші. Формуляр губернаторського звіту надалі на підставі різних законодавчих актів, однак обов'язковими пунктами були висновки-узагальнення про діяльність місцевих державних установ, інформація про продовольче становище губернії, повідомлення про надзвичайні ситуації. Невдовзі коло затребуваної

інформації від начальника краю зросло. Губернаторські звіти відзначалися значним статистичним матеріалом. Щодо промислового розвитку, то подавалася інформація про ремісничі та фабрично-заводські підприємства, кількість робітників та суму виробленої продукції [30; 31; 35; 36]. До канцелярії київського генерал-губернатора разом з копіями звітів та «оглядами губерній» надходили також копії матеріалів з результатами огляду губернатором підпорядкованої йому губернії з пропозиціями щодо поліпшення роботи окремих повітових установ

У цьому ж фонді ЦДІАК України містяться розпорядження господарського департаменту щодо відкриття нових підприємств [32], рапорти чиновників міських органів влади про право користуватися паровими двигунами на фабриках та заводах [34], справи про заборону іноземцям займатися ремеслом [38], різні прохання від волинських землевласників і підприємців, подані на розгляд київського сановника. Завдяки справам, в яких знаходимо відомості про кількість фабрик та заводів в краї можна проаналізувати кількісний склад фабрично-заводських підприємств [30; 31; 35; 36], визначити кількість осіб, що займалися ремеслом [33; 38], розглянути різні розпорядчі [29; 32; 37]. В обігу документів канцелярії генерал-губернатора значне місце займали різні донесення, подання, рапорти, довідки та інші документи службового листування. В них відображена процедура розробки різних питань.

Документація старшого фабричного інспектора знаходиться у Ф. 574. Вона дає можливість з'ясувати класифікацію фабрично-заводських підприємств. У цьому фонді зберігаються проекти та листи, у котрих містяться положення про нагляд за ремісничими закладами [39].

Окрема група документації ЦДІАК України (Ф. 575), пов'язана з діяльністю київського окружного фабричного інспектора. Її опрацювання дає можливість розкрити процес зростання кількості фабричних підприємств на 1860-ті рр. Окремі справи проливають світло й на кількість ремісничих підприємств Волинської губернії, описують місце розташування підприємств та подають кількість працюючих осіб [40]. Відомості про фабрики і заводи дозволяють розкрити галузевий поділ промисловості, чисельність працівників, обсяг і вартість виробленої продукції. Однак ці відомості мають суттєвий недолік – відсутність єдиного критерію, що вважати фабрикою і заводом, тому переважну більшість таких підприємств складала невеликі майстерні з кількома зайнятими на них робітниками.

Джерела з історії цехового ремесла та фабрично-заводської промисловості знаходяться і у Держархіві Житомирської обл. Найбільша кількість матеріалу з цього питання зосереджена у Ф. 65 «Житомирська реміснича управа». Тут зберігаються 226 справ, що стосуються роботи ремісничої управи у 1849-1902 рр. За справами цього фонду можна простежити розвиток ремісничої управи у Волинській губернії у цілому, а також по окремих повітах зокрема. Аналіз інформації, що вміщена в книгах Житомирської ремісничої управи, дозволяє прослідкувати увесь механізм діяльності цього органу й допомагає розкрити правила видачі свідоцтв на заняття тим чи іншим видом ремісничої діяльності. У документації засідань зафіксовано період роботи управи, її склад, висновки з питань придатності до занять ремісничою діяльністю кандидатів на звання майстра [13; 17]. Окрему увагу зосереджено на реєстрах доходів і видатків цехів, які зберігаються у цьому ж фонді. У них вміщені дані про кількість внесків ремісників до цеху, зазначено витрати на утримання цеху, подаються дані про кількість євреїв та християн в цехах [14; 15].

Частина архівних справ дозволяє сформулювати уявлення про те, як склалися відносини між майстрами-християнами та майстрами-євреями. Це передусім скарги ремісників до житомирського полицмейстера, висновки ремісничої управи про право на заняття ремеслом [16]. Для вивчення особливостей цехового ремесла важливе значення має аналіз протоколів про випробування осіб в знанні ремесла, із даними про видачу свідоцтв, про місце проживання ремісників, квитанції про сплату внесків до скарбниці ремісничої управи. В окремих справах відображено механізм видачі свідоцтва на право займатися ремеслом іноземним підданам [17].

Інформативні статистичні показники про чисельність цехових ремісників Волинської губернії зберігаються у Ф. 118 «Волинська казенна палата» Держархіву Житомирської області. Це ревізькі «сказки», які містять відомості про кількість населення краю, його географічне розміщення, національний, соціальний та статевий склад. Вони представлені поіменними списками, у яких вказувалось ім'я, по батькові та прізвища власника двору, його вік, соціальний статус та склад сім'ї [18]. Ці справи є добре збереженими та надзвичайно інформативними, оскільки там містяться узагальнюючі дані по кожному повіту губернії.

Загалом матеріали ревізій складаються з цілого комплексу документів: ревізьких «сказок» – первинних документів обліку населення, які стосувалися однієї особи або всієї сім'ї; відомостей, які склалися на підставі «сказок» по повітах; перелікових («перечневих») відомостей, що містили узагальнену інформацію по повітах та губерніях; окладних книги і генеральних табелів, які віддзеркалювали зведені дані по імперії загалом, і законодавчі матеріали і листування з приводу методів проведення і ходу ревізій.

Необхідний матеріал про стан промисловості у приватновласницькому місті Дубно знаходимо у Ф. 170 «Управління волинськими мастками графині Єлизавети Шувалової в м. Дубно» 1809-1927 рр. Держархіву Рівненської області. Зокрема, опис 1-ий містить актові книги Дубенської економічної контори за 1809-1926 рр., а опис 2-ий – за 1824-1886 рр. За ними можна простежити галузеву структуру економіки Дубна та діяльність фіскальних органів [19].

На основі зосереджених у Ф. 567 «Дубенський магістрат» матеріалів можна прослідкувати вплив одного з органів міської влади на Волині на розгортання економічної активності міщан [25]. Доповнюють інформацію про стан промисловості матеріали Ф. 359 «Дубенське міське спрощене громадське управління», які містить журнали уповноважених м. Дубно.

За матеріалами Ф. 280 «Рівненське міське спрощене громадське управління» [21] та Ф. 283 «Острозьке міське спрощене громадське управління» [22] можна простежити стан промислового виробництва у повітових центрах, якими було Рівне і Острог.

Загалом визначено такі видові групи документів міських органів влади: розпорядчі – укази, маніфести, циркуляри, розпорядження, циркулярні розпорядження, вимоги, пропозиції, провадження, представлення (вхідні від канцелярії губернатора), протоколи (внутрішні документи магістратів); звітні – донесення, рапорти, огляди, відомості, звіти (вихідні до вищого рівня інституцій); прохання, звернення і скарги; обліково-реєстраційні: реєстри документів і справ, описи і алфавіти справ; документи, що стосувалися особового складу членів магістратів: формулярні списки, свідоцтва, витяги з метричних книг і ревізьких «сказок».

Новим явищем в економіці краю стала поява із 80-х рр. XIX ст. акціонерних товариств. Ф. 240 «Пивоварний завод акціонерного товариства Бергшлюс в місті Рівне» містить інформацію не лише про пивоварне виробництво, а й списки підприємств, зарахованих до Київського страхового товариства, відтак уможливує аналіз діяльності акціонерних товариств на Волині [20].

Цінні відомості про власників підприємств, місце їх розташування, кількість робітників та їх заробітну плату знаходимо у Ф. 376 «Податковий інспектор Острозького повіту Волинської губернії». Хоча за 1909-1918 рр., фонд містить лише 5 справ, але вони дозволяють проаналізувати стан фабрично-заводської промисловості краю в 1900-1918 рр. [23].

У Ф. 384 «Рівненський повітовий суд» збережено журнали судових засідань, на яких розглядалися справи щодо звинуваченню власників підприємств у їхній незаконній побудові та порушенні чинного законодавства [24].

Матеріали Ф. 603-604 «Акцизний наглядач Рівненського повіту», зокрема накази Волинської казенної палати, містять відомості про кількість звареного пива та меду по роках, списки винокурних заводів, журнали щоденних занять акцизних наглядачів дозволяють скласти уявлення про роботу цієї ланки контролю за винокурінням, яке на Волині було важливою галуззю виробництва [26]. Водночас у справах є інформація про кількість підприємств, їхнє обладнання, власників, суми, на які вироблено продукції.

Інформативно насиченим є Ф. 3 «Луцька міська управа» 1848-1920 рр., Держархіву Волинської області, зокрема, рішення Луцької міської думи з 1885 р. по 1910 р., за якими можна простежити статистику дозвільних документів на відкриття промислових об'єктів у місті [1-5], етнічний склад власників підприємств [9]. Фонд містить також заяви власників ремісничих і торгівельних закладів м. Луцька про встановлення нормованого робочого дня [6]; списки власників ремісничих закладів; прохання жителів Луцька, про видачу їм ремісничих свідоцтв [7]; листування волинського губернського правління та луцького повітового справника про здачу в оренду ділянок землі для побудови миловарних і салотопних заводів у 1910-1913 рр. [8]; списки купців і підприємців міста, яким видані промислові свідоцтва на 1911-1912 рр. [9]; справи про склад населення Луцька за майновим станом, освітою, родом занять.

Певну інформативну складову стосовно нашої теми містять джерела Ф. 486 «Олицька міська ратуша», що зберігаються у Держархіві Волинської області. В ньому збережена документація, яка відклалася за більш ніж півстолітній час (1799-1861 рр.) функціонування Олицької ратуші – єдиного подібного органу міської влади на Волині. Приватновласницьке містечко Олика залишалася центром Олицької ординації князів Радзивілів. м. Олика Це передовсім укази губернського правління, які регулярно надходили до ратуші; журнали і протоколи засідань ратуші, де серед великого масиву інформації про повсякденні проблеми містечка знаходимо відомості про цехових ремісників [10-11].

За документами Ф. 499 «Ковельська міська управа» 1886-1896 рр. можна встановити доходи від промислових закладів міста, галузеву структуру промислового виробництва та ін. [12].

Матеріали Ф.203 «Кременецька міська управа» Держархіву Тернопільської області дають змогу з'ясувати кількість заводів на території повіту [27], містять справи про перший Всеросійський з'їзд діячів середньої і дрібної промисловості у 1912 р.

У Ф. 242 «Кременецька міська дума» містяться справи, за якими можна простежити надання дозволів на право торгівлі і ремеслом у другій половині XIX – на початку XX ст. [28].

Треба зауважити, що при опрацюванні джерел до уваги бралися реалії, мотивації до створення чи появи того чи іншого документу; враховувались завдання, які покладалися на нього, яку роль відігравав конкретний документ у тогочасному суспільстві з огляду на його авторство і змістове наповнення. Такий підхід був важливим ще й через те, що у Російській імперії діловодний документ був багатофункціональним. Як своєрідне коліщатко управлінського механізму, він був критерієм ефективності функціонування місцевої влади. Значна частина архівних документів щодо Правобережної України актуалізована шляхом публікацій. Мова йде, в першу чергу, про збірки документів та матеріалів архіву Сенату та місцевих установ. Їх упорядники не оминули висвітлення діяльності й волинського губернатора.

Друга група джерел репрезентована законодавчими актами, які регулювали цехове ремесло та фабрично-заводську промисловість. Нами використано закони, що містяться у «Повном собрании законов Российской империи». Перше (45 томів), видане у 1830 р., містить законодавчі акти з 1649 до 1825 рр.; друге зібрання (54 томи) включає законодавчі акти з 1825 до 1881 рр.; третє (33 томи) – закони з 1881 до 1913 рр. [42; 48]. Законодавчі акти систематизовані в хронологічному порядку, мають заголовки, де вказується назва, вид правового документа (іменний указ, статут, положення, рескрипт, схвалене імператором «мнение» тощо), число, місяць і рік видання. Так, ремісничу діяльність регулювали такі законодавчі акти, як Міське положення 1785 р. [57], Устав цехів Павла I 1799 р. та доповнення до нього 1852 р.

До «Свода законов Российской империи» увійшли систематизовані чинні нормативні документи, які стали основою промислового розвитку краю. Через відсутність формалізації в укладенні законів, віднесення до різного роду розпоряджень, вони виявилися багатими на описування подій, а також вміщують важливий фактичний матеріал [46, 53]. Хоча вони не завжди адекватно відображають соціальні та економічні реалії життя, але дозволяють визначити основні тенденції станового законодавства, дослідити механізм регулювання правового становища окремих категорій населення, виявити сенс соціальної політики російських самодержців.

Певні труднощі, пов'язані з вивченням цієї групи джерел, виникають внаслідок того, що зазначені збірники містять не всі законодавчі акти з досліджуваної проблеми. Цю нестачу дозволяють компенсувати архівні матеріали, зосереджені у фондах органів місцевої влади (повітових судів, магістратів) за назвою «укази», «циркуляри». Адміністративні акти відображають офіційну реакцію на суспільні умови, які заважали задовільному проведенню соціальної політики.

До опублікованих джерел варто віднести статистичні матеріали, що містять відомості про чисельність осіб, які займалися ремісничим та фабрично-заводським виробництвом у Волинській губернії, їхнє розселення на її території. Вони опубліковані в матеріалах етнографічно-статистичної експедиції, проведеної П. Чубинським у Волинській, Київській та Подільській губерніях. Опис експедиції – це переважно економіко-географічні матеріали зі зверненням до історії краю [56].

На державне замовлення укладалися статистичні щорічники царської Росії. У таких виданнях зосереджена інформація щодо кількості населення волинського краю, соціально-економічний та культурний розвиток [55]. Зокрема, у статистичному огляді губерній, опублікованому в 1850 р., третя частина десятого тому присвячена Волинській губернії. Структурно вона поділена на два розділи: загальний та спеціальний. У першому вміщені дані про розташування губернії, природно-кліматичні умови, промислові та освітні заклади. До спеціального віднесено інформацію про розташування на території війська та (що є особливо цінним для нас) наводяться продовольчі можливості губернії для забезпечення армії.

Статистичні дані про Волинь містяться в одному з томів Всеросійського перепису населення 1897 р. Зокрема, маємо інформацію про чисельність населення губернії, його статевий, віковий та шлюбний склад, рід занять, місце проживання [51].

Офіцери Генерального штабу Російської імперії уклали військово-статистичний збірник, який містив важливі статистичні огляди губерній. Автор «Военно-статистического обозрения Волынской губернии» [45] А. Забелін помістив відомості про кількість населення губернії, його етнічний склад, описав побут та господарське життя населення краю.

Статистичні описи промисловості та великих ярмарок в різних губерніях, підготовлені на підставі звітів департаментів міністерства фінансів, систематично публікувались у «Журнале мануфактур и торговли» [59].

З метою інформування губернських органів з розпорядженнями начальника губернії з 1838 р. виходили «Волинские губернские ведомости», які висвітлювали інформацію не лише політичного, а й соціально-економічного життя губернії [58]. Від часу появи «Губернских ведомостей» передбачалась наявність у них двох відділів: загального, статті якого відображали загальнодержавні розпорядження, і

місцевого, з відомостями про стан справ у губернії. Друга частина (до 19 травня 1845 р. називалась «Прибавления к губернским ведомостям») у свою чергу поділялась на дві – офіційну й неофіційну, які друкувались окремо з особливою нумерацією. У неофіційній частині публікувалися статті та замітки про надзвичайні події в губернії, інформація економічного характеру (ринкові ціни на основні товари, стан торгівлі та промислових об'єктів, заходи щодо підвищення доходів у сільському господарстві тощо), історико-краєзнавчі та природознавчі розвідки. Якість опублікованих матеріалів дуже часто залежала від редактора – людини енергійної, безкорисливо відданої своїй справі. Серед відомих редакторів неофіційної частини були Яким Перлштейн, котрий мав тісні наукові зв'язки з «Обществом истории и древностей российских» при Московському університеті, Федір Кітченко – директор Житомирської гімназії. У 1866-1891 рр. редакцію очолював Олександр Братчиков, який сам опублікував чимало статей про господарство Волині.

Фактичним матеріалом про соціально-економічний розвиток Волинської губернії насичене видання О. Братчикова «Материалы для исследования Волынской губернии в статистическом, этнографическом, сельскохозяйственном и других отношениях» [41].

Важлива статистична інформація щодо чисельності ремісників у Волинській губернії, питань промислової та фінансово-торговельної сфери розміщене в статистично-довідниковому виданні «Вся Россия. Справочная книга Российской промышленности, торговли, сельского хозяйства, администрации, представителей общественной и частной служебной и экономической деятельности и пр. 1911-1912 год» [43].

Серед статистичних матеріалів важливе місце займають губернські пам'ятні книжки, які видавалися місцевим статистичним комітетом [50]. У вміщених у них статистичних таблицях подається інформація про чисельність фабрик і заводів на території краю.

У дослідженні промислового розвитку можна використати матеріали міської статистики, головним чином, опубліковані. Бюрократизація державного управління вимагала складання повних списків населених пунктів імперії. На першу половину XIX ст. припало виникнення офіційних і неофіційних статистичних установ. Було видано кількох довідників, у тому числі цілком присвячених міській тематиці, а підсумком їхньої роботи стала поява збірника «Экономическое состояние городских поселений в Европейской России в 1861-62 гг.», «Города России в 1904 году» [44] та «Города России в 1910 году». Ці джерела дають змогу з'ясувати чисельність, розміщення, соціальний стан містян, їхні основні види діяльності.

Важливе значення для розкриття промислового розвитку Волинської губернії мають також опубліковані архівні джерела, такі як збірники документів, приурочені до 900-ліття м. Луцька та 700-річчя м. Рівного [52].

Окрему групу джерел становлять джерела особового походження – листи, спогади, щоденники. Вони цінні тим, що містять фактичний матеріал, який дає змогу відтворити ціліснішу картину промислового розвитку Волині [61].

Таким чином, оглянувши архівні матеріали та опубліковані документи можна зробити висновок, що наявні там документи можуть стати джерелами для комплексного дослідження промислового розвитку Волинської губернії наприкінці XVIII – на початку XX ст. Найінформативнішим є діловодна документація, що зберігається у 22 фондах п'ятих державних архівів України. Інформація, отримана під час роботи з архівними джерелами, сприяла визначенню виробничої діяльності населення Волинської губернії наприкінці XVIII – на початку XX ст. З джерелознавчого боку відмічено систему звітності, завдяки якій відбувалась повна поінформованість щодо становища губернії. Опубліковані джерела законодавчого характеру та статистичні матеріали дали змогу поглиблено проаналізувати законодавство російського уряду щодо ремісничого та фабрично-заводського виробництва та завдяки порівнянню більш точно визначити кількість цеховиків та фабрикантів у краї. Загалом комплекс джерел репрезентативний і дає змогу проаналізувати різні сторони державної політики щодо промислового розвитку Волинської губернії і висвітлити особливості функціонування виробництва, заснованого на ручній праці, а також становлення та розвиток фабрично-заводської промисловості Волинської губернії у зазначених хронологічних межах.

Джерела та література

I. Архівні матеріали

Державний архів Волинської області (Держархів Волинської області)

Ф. 3 Луцька міська управа, м. Луцьк Волинської губернії, 1848-1920 рр.оп. 1.

1. Спр. 20 Постанови Луцької міської думи. 1855 р., 109 арк.
2. Спр. 25 Постанови Луцької міської думи. 1887 р., 116 арк.
3. Спр. 28 Постанови Луцької міської думи. 1888 р., 94 арк.

4. Спр. 30 Постанови Луцької міської думи. 1889 р., 68 арк.
5. Спр. 31 Постанови Луцької міської думи. 1889-1890 рр., 191 арк.
6. Спр. 540 Циркуляри і постанови волинського губернатора, заяви власників ремісничих і торгівельних закладів м. Луцька про встановлення нормованого робочого дня. Списки власників ремісничих закладів м. Луцька. 1903-1910 рр., 355 арк.
7. Спр. 883 Прохання євреїв-жителів м. Луцька про видачу їм ремісничих свідоцтв. Ремісничі свідоцтва. 1909-1914 рр., 37 арк.
8. Спр. 926 Переписка з волинським губернським правлінням і Луцьким повітовим справником про здачу в оренду ділянок міської землі жителям м. Луцька для побудови миловарних і салотопних заводів. 1910-1913 рр., 15 арк.
9. Спр. 997 Списки купців і підприємців м. Луцька, яким видані промислові свідоцтва на 1911 р., 64 арк.
10. Спр. 1139 Переписка з волинським губернатором про склад населення м. Луцька за майновим станом, освітою, родом занять і т. д. 1913-1914 рр., 60 арк. Ф. 486 Олицька міська ратуша, м. Олика Дубенського повіту Волинської губернії. 1799-1861 рр.оп. 1.
11. Спр. 4 Укази Волинського губернського правління за 1803 р., 348 арк.
12. Спр. 6 Укази Волинського губернського правління за 1804 р., 375 арк. Ф. 499 Ковельська міська управа, м. Ковель Волинської губернії, 1886-1896 рр.оп. 1.
13. Спр. 3 Бюджетний кошторис м. Ковеля за 1886 р., 52 арк.

Державний архів Житомирської області(Держархів Житомирської області)

- Ф. 65 Житомирська реміснича управаоп. 1 (додатковий).
14. Спр. 1 Протоколи ремісничих цехів з 1849 р. по 1852 р., 198 арк.
 15. Спр. 2 Книга Житомирської Ремісничої Управи для запису доходів і видатків на 1855 р., 24 арк.
 16. Спр. 5 Розрахунковий реєстр житомирського столярного цеху на 1870 р., 3 арк.
 17. Спр. 8 Справа про самовільне заняття деякими особами різними ремеслами, 9 арк.
 18. Спр. 10 Протоколи про випробування ремісників, 31 арк.
 19. Спр. 14 Протоколи про випробування різних осіб в знанні ремесла 1900 р., 184 арк. Ф. 118 Волинська казенна палата, м. Житомир Волинської губернії. 1795-1919 рр.оп. 14.
 20. Спр. 95 Щоденник про поїздки реєстратора Щеповського, чиновника по житомирському повіту для проведення 8-го народного перепису, 793 арк.

Державний архів Рівненської області(Держархів Рівненської області)

- Ф. 170 Управління волинськими маєтками графині Єлизавети Шувалової в м. Дубно, 1809-1927 рр.оп. 1.
21. Спр. 75 Актові книги Дубенської економічної контори, 249 арк. Ф. 240 Рівненський пивоварний завод акціонерного товариства «Бергшлюс»оп. 1.
 22. Спр. 2 Списки підприємств, які приписані до Київського окружного страхового товариства. 1913 р., 67 арк. Ф. 280 Рівненське міське спрощене громадське управлінняоп. 1.
 23. Спр. 2 Кошторис видатків стосовно облаштування і утримання Рівненського міського спрощеного громадського управління на 1890 р., 79 арк. Ф. 283 Острозьке міське спрощене громадське управління оп. 1.
 24. Спр. 2 Накази Острозького міського спрощеного громадського управління стосовно особового складу, 1888 р., 207 арк. Ф. 376 Податковий інспектор Острозького повіту Волинської губернії, 1909-1918 рр.оп. 1.
 25. Спр. 1 Списки власників підприємств. 1909 р., 51 арк. Ф. 384 Рівненський повітовий суд, 1794 - 1917 рр.оп. 5.
 26. Спр. 113 Справа про самовільну побудову цегляного заводу на землі Троїцької церкви в м. Степань графом Ворцелем, 368 арк. Ф. 567 Дубенський магістратоп. 1.
 27. Спр. 11 Справа про виплату Дубенським єврейським чоботарським цехом по пуду воску та сала на користь церков (4 лютого 1837 р. – 21 грудня 1837 р.), 75 арк. Ф. 603 Акцизний наглядач Рівненського повіту, 1855-1862 рр.оп. 1.
 28. Спр. 1 Накази Волинської казенної палати про визначення кількості вина по винокурним заводам, 20 арк. Державний архів Тернопільської області.

(Держархів Тернопільської області)

- Ф. 203 Кременецька міська управа, 1834-1914 рр.
29. Спр. 9 Справа про відкриття покладів кам'яного вугілля на території Кременецького повіту. 1865 р., 622 арк. Ф. 242 Кременецька міська дума, 1870-1919 рр.
 30. Спр. 5 Прохання окремих осіб про надання дозволів на відкриття у м. Кременець питних закладів. 1868 р., 4 арк.

Центральний державний історичний архів, м. Київ (ЦДАК України)

- Ф.442 Канцелярія київського, подільського, волинського генерал-губернатора оп. 1.
- 31.Спр. 47 Про іноземних підданих, жителів Південно-Західного краю, які займаються сільським господарством, промисловістю, медициною. З відомостей про жителів Південно-Західного краю, 212 арк.
- 32.Спр. 1803 Звіти київського, подільського і волинського гражданського губернатора за 1835 р. 1836 р., 246 арк.
- 33.Спр. 2040 Відомості про кількість фабрик та заводів Волинської губернії за 1836 р. З рапорту волинського губернатора київському військовому губернатору за 1836 р., 467 арк.оп. 43.
- 34.Спр. 479 Справа про новий проект фабричного та ремісничого статутів. 10 травня 1863 р. – 31 грудня 1865 р., 18 арк.оп. 48.
- 35.Спр. 179 Справа про скаргу жителів м. Овруча на перешкоди в розвитку ремесел та дрібної торгівлі. 1869 р., 6 арк.оп. 49.
- 36.Спр. 7 Справа про дозвіл користування на заводах Київської, Подільської та Волинської губернії паровими двигунами без попереднього їх випробування, 5 арк.оп. 52.
- 37.Спр. 435 Про кількість фабрик та заводів у Волинській губернії на 1872 р. Із звіту волинського губернатора київському військовому губернатору від 1 вересня 1873 р., 28 арк.оп. 54.
- 38.Спр. 391 Про стан промисловості, кількість фабрик та заводів у Волинській губернії. Із звіту волинського губернатора за 1875 р., 55 арк.оп. 105.
- 39.Спр. 163 Циркуляр господарського Департаменту від 15 вересня 1872 р. про побудову в містах фабрик та заводів, 56 арк.оп. 539.
- 40.Спр. 124 Справа про заборону євреям, іноземним підданам займатися ремеслами. 1886 р., 6 арк. Ф.574 Старший фабричний інспектор Київської губернії оп. 1.
- 41.Спр. 351 Проект положення про нагляд за ремісничими закладами. 1901 р., 160 арк Ф.575 Канцелярія Київського окружного фабричного інспектора оп. 1.
- 42.Спр. 156 Список ремісничих підприємств Волинської губернії з кількістю робітників та місцем знаходження. 1902 р., 52 арк.

II. Опубліковані документи та нормативні джерела

- 43.Братчиков А. Б. Материалы для наследования Волынской губернии в статистическом, этнографическом и других отношения / А.Б. Братчиков. – Житомир: Тип. Губернского правления, 1868. – Вып.2. – 129 с.
- 44.Высочайше утвержденное мнение Государственного совета. 1861. Июля 4 // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб.: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1863. – Т. XXXVI. – Отделение второе. – № 37 204. – С. 122–123.
- 45.Вся Россия. Справочная книга Российской промышленности, торговли, сельского хозяйства, администрации, представителей общественной и частной служебной и экономической деятельности и пр. 1911-1912 год. – К.: [б. и.], 1912. – 924 с.
46. Города России в 1904 году. – СПб.: Центр. статист. ком. МВД, 1906. – 873 с.
- 47.Забелин А. Военно-статистическое обозрение Волынской губернии / А. Забелин. – К.: [б. и.], 1887. – Ч. 1. – 365 с.
- 48.Законы о взысканиях и наказаниях за нарушения постановлений ремесленных // Свод законов Российской империи.–СПб.: тип. собственной Е. И. В. канцелярии, 1832. – Т. XI. – Раздел третий. – С. 1 250–1 251.
- 49.Законы о цеховом управлении // Свод законов Российской империи.–СПб.: тип. собственной Е. И. В. канцелярии, 1832. – Т. XI. – Раздел первый. – Глава вторая. – С. 1 236-1 241.
- 50.Манифест генерал-аншефа Кречетникова, объявленный по высочайшему повелению в стане российских войск при Полонно. 1793. Марта 27 // ПСЗ РИ. Собрание первое. – СПб.: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. – Т. XXIII. – № 17 108. – С. 410–412.
- 51.Материалы для истории Волыни / [соч. В. Переговский]. – Житомир: Волынская губернская типография, 1879. – 496 с.
- 52.Памятная книжка Волынской губернии на 1903 год. – Житомир: изд-во Волын. губерн. стат. ком., 1903. – С. 76, 77.
- 53.Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 г. – СПб.: Изд. Центр статист. ком. МВД, 1904.- Т. VIII. Волынская губерния. – 281 с.
- 54.Ровно 700 років: 1283-1983. 36. документів і матеріалів. – К.: Наукова думка, 1983. – 194 с.
- 55.Свод законов Российской империи издания 1857 года. – СПб.: тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1857. – Т. XI. – С. 1–85.

56. Свод постановлений ремесленных // Свод законов Российской империи издания 1857 года. – СПб.: тип. П. Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1857. – Т. XI, ч. II: Уставы кредитный, торговый, о промышленности фабричной и заводской, и устав ремесленный. – С. 1–75.
57. Список фабрик и заводов Европейской России. – СПб.: типография Киршбаума, 1903. – 839 с.
58. Чубинский П.П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования / П.П. Чубинский. – СПб.: типография В. Безобразова, 1877. – Т. VII. – 606 с.
59. Щегловитов С.Г. Городовое положение с законодательными мотивами, разъяснениями и дополнительные узаконения / С.Г. Щегловитов. – СПб.: тип. М.М. Стасюлевича, 1912. – 996 с.

III. Періодичні видання

60. Волыньские губернские ведомости. – Житомир, 1856. – № 43. Неофициальная часть.
61. Журнал мануфактур и торговли. – 1831. – № 10.
62. О способах приготовления муки из свекловицы // Волыньские губернские ведомости. – № 29. – 1840 г., 20 июля. – С. 266.
63. Вінтоняк О. Україна в описах західноєвропейських подорожників другої половини XVIII ст. / О. Вінтоняк. – Львів-Мюнхен: Дніпров. Хвиля, 1995. – 144 с.

УДК 94(477)Костомаров

Ольга Гончар

УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ ХІХ СТ. (ДО 200-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)

У статті висвітлюється образ українського інтелектуала ХІХ ст. на прикладі життя і діяльності відомого вченого Миколи Костомарова (1817-1885). Особлива увага приділяється становленню його наукового світогляду, який формувався на тлі суспільно-політичних трансформацій Російської імперії. Доведено, що М. Костомаров досяг великих успіхів у багатьох соціогуманітарних напрямках: історії, етнографії, фольклористиці, мовознавстві, літературознавстві, публіцистиці, слов'язнавстві. Його творчість збагатила духовно-інтелектуальну спадщину України і заслуговує на особливу увагу дослідників, громадськості та держави.

Ключові слова: образ вченого, соціогуманітаристика, славістика, Кирило-Мефодіївське братство, ювілей.

The article covers the image of the Ukrainian intellectual of the nineteenth century. on the example of the life and work of the famous scientist Mykola Kostomarov (1817-1885), special attention is paid to the formation of his scientific outlook, which was formed on the background of social and political transformations of the Russian Empire. It is proved that M. Kostomarov achieved great success in many socio-humanitarian directions: history, ethnography, folklore, linguistics, literary criticism, journalism, Slavic studies. His work enriched the spiritual and intellectual heritage of Ukraine and deserves the special attention of researchers, the public and state.

Key words: appearance of scientist, social-humanitarian sciences, slavic studies, Kyrylo-Mefodiivskiy fraternity, anniversary.

The article covers the image of the Ukrainian intellectual of the nineteenth century on the example of the life and work of the famous scientist Mykola Kostomarov (1817-1885). The purpose of the study is to generalize the characteristic features of M. Kostomarov's personality, which are typical for the Ukrainian scholar of the nineteenth century.

Special attention is paid to the formation of his scientific outlook, which was formed on the background of social and political transformations of the Russian Empire. It is proved that M. Kostomarov achieved great success in many socio-humanitarian directions: history, ethnography, folklore, linguistics, literary criticism, journalism, Slavic studies. His work enriched the spiritual and intellectual heritage of Ukraine and deserves the special attention of researchers, the public and state.

The research methodology involves the analysis of historiographical and historical sources about M. Kostomarov's life and activity, which make it possible to identify the criteria for assessing the image of a scientist. As a result, conclusions about the wide intellectual range of M. Kostomarov, his high moral qualities and dedication to the ideals are made.

В статтє освещает образ украинского интеллектуала ХІХ в. на примере жизни и деятельности известного ученого Николая Костомарова (1817-1885). Особенное внимание уделяется становлению его научного мировоззрения, которое формировалось на фоне общественно-политических трансформаций

З М І С Т

РОЗДІЛ 1 ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>Карпуніна Тетяна</i> ЗАРОДЖЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СИСТЕМИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ	3
<i>Олійник Вікторія</i> ДО ІСТОРІЇ НАРОДНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ВИСТАВ В ЗИМОВІЙ КАЛЕНДАРНІЙ ОБРЯДОВІСТІ УКРАЇНЦІВ ЗАКАРПАТТЯ	11
<i>Ващук Дмитро</i> СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ЮРИДИЧНОГО ЗАХИСТУ В УКРАЇНІ В XIII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XIV СТ.	16
<i>Блануца Андрій</i> СТАРОСТИ/НАМІСНИКИ/ДЕРЖАВЦІ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ XV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ.: ПОВНОВАЖЕННЯ ТА СТАТУС	20
<i>Гурбик Андрій</i> САМОВРЯДНІ ЗАСАДИ КОПНОГО СУДОЧИНСТВА НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У СКЛАДІ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО (БІЛОРУСЬКИЙ КОНТЕКСТ)	21
<i>Горобець Віктор</i> КОЗАЦЬКА АДМІНІСТРАЦІЯ ТА МІСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ГЕТЬМАНАТІ: СИМБІОЗ ЧИ КОНФЛІКТНІСТЬ?	26
<i>Шандра Валентина</i> ЦЕХОВІ І РЕМІСНИЧІ УПРАВИ В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ САМОВРЯДНИХ ЗАСАД В МІСТАХ УКРАЇНИ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	30
<i>Томчук Любов</i> IWAN FRANKO W KULTURZE UKRAIŃSKIEJ	34
<i>Антипчук Надія</i> ЕПОХАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ	37
<i>Давидюк Руслана, Музичко Олександр</i> АНТОН СТРИЖЕВСЬКИЙ: ШЛЯХ УЕНЕРІВЦЯ ВІД ОДЕСИ ДО РІВНОГО	41
<i>Гон Максим</i> ІНСТИТУТ НАЦІОНАЛЬНО-ПЕРСОНАЛЬНОЇ АВТОНОМІЇ: ДОСВІД ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗУНР	50
<i>Микитюк Тетяна</i> УКРАЇНСЬКЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО У СЕЙМІ І СЕНАТІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ У 20-Х РОКАХ XX СТОЛІТТЯ	55
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Тетяна, Лебедюк Єлизавета</i> ОСВІТНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЄВАНГЕЛЬСЬКО- РЕФОРМОВАНОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ	61
<i>Доброчинська Валентина</i> ГРАНІ ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ РОМАНА ПЩУКА (1881-1979 РР.)	65

<i>Старжець Володимир</i> ОПІР ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ РАДЯНСЬКОМУ ТОТАЛІТАРНОМУ РЕЖИМОВІ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УРСР (1944-1953 РР.)	70
<i>Гуменюк Оксана</i> УКРАЇНСЬКА РАДЯНСЬКА СІМ'Я: СПЕЦИФІКА ПОБУТОВОГО ПРОСТОРУ	75
<i>Kundeus Oksana</i> FEATURES OF THE INFORMATION WAR OF RF AGAINST UKRAINE	78
<i>Візітвіє Юлія, Рогожина Катерина</i> ПРОЯВИ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ГРУЗИНСЬКОЇ ДІАСПОРИ УКРАЇНИ В РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ	84
<i>Ричко Вікторія</i> ІСТОРИЧНА РОЛЬ ПОЧАЇВСЬКОЇ ЛАВРИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕЛІГІЙНІ ПРОЦЕСИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СОЦІУМІ	88
<i>Приходько Петро</i> ПРОГНОСТИЧНА ОЦІНКА ПОДАЛЬШОЇ ДОЛІ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕРЕДУМОВ ТА ПРИЧИН ОКУПАЦІЇ КРИМУ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ	93

РОЗДІЛ 2 ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

<i>Озимчук Олег</i> УТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ВАНДАЛЬСЬКОГО КОРОЛІВСТВА	99
<i>Озимчук Олег</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЗВИ ТА ЗМІСТУ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНИХ ТИТУЛІВ	103
<i>Ціватий Вячеслав</i> ДЖЕФФРІ ЧОСЕР (1340-1400) – ДИПЛОМАТ, ПОЛІТИК, ПОЕТ (У ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ ВИТОКІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ДИПЛОМАТІЇ)	107
<i>Константинов Валентин</i> СОБІТИЯ 1611 В РУМЫНСКИХ КНЯЖЕСТВАХ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ СУДЬБЫ МОЛДАВСКОГО КНЯЖЕСТВА	113
<i>Вавуліч Валентин</i> ОСМАНІЗАЦІЯ БАЛКАН. АКТ І. ЗАВОЮВАННЯ І ВОЛОДАРЮВАННЯ (ДО ПОЧАТКУ ХІХ СТ.)	118
<i>Шерстюк Руслана, Стоколос Надія</i> СКАСУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ ОРДЕНУ ПІАРІВ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ЧИННИКИ ТА НАСЛІДКИ	122
<i>Сверова Ольга, Биков Олександр</i> РОСІЙСЬКИЙ БОНАПАРТИЗМ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ (ХІХ-ХХ СТ.)	128
<i>Плюта Наталія, Валюх Людмила</i> АНГЛО-ФРАНКО-НІМЕЦЬКЕ КОЛОНІАЛЬНЕ ПРОТИСТОЯННЯ В АФРИЦІ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТ.): ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМИ ЗАРУБІЖНИМИ ДОСЛІДНИКАМИ	132

Щавлінський Микола СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У БІЛОРУСІ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1918 РР.)	141
Жилюк Сергій ПРОБЛЕМА КОНФЛІКТУ РЕЛІГІЙНОГО РЕФОРМАТОРСТВА ТА ЦЕРКОВНОГО ТРАДИЦІОНАЛІЗМУ НА ВСЕРОСІЙСЬКОМУ ПОМІСНОМУ СОБОРІ 1917-1918 РР.	145
Боголейша Свєтлана ПРИЧИНИ И ЭТАПЫ СОЗДАНИЯ ЛИТОВСКО-БЕЛОРУССКОЙ ССР (CAUSES AND STAGES OF CREATION OF THE LITHUANIAN-BYELORUSSIAN SSR)	149
Levchuk Iryna THE POLITICAL MEANING OF WOMEN'S ORGANIZATIONS IN THE SECOND POLISH REPUBLIC: THE NATIONAL FACTOR	153
Шульган Марина УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИЙ КОНФЛІКТ 1943 РОКУ: ІСТОРИЯ ТА СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ	161
Pawlak Mateusz WYBRANE WSPOMNIENIA WOJENNE WIEŻNIÓW NIEMIECKIEGO OBOZU KONCENTRACYJNEGO AUSCHWITZ-BIRKENAU	164
Нак Elżbieta ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ ZDZISŁAWA BEKSIŃSKIEGO	171
Кузло Дарина ВПЛИВ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД НА ПРОЦЕС ПАДІННЯ КОМУНІСТИЧНИХ РЕЖИМІВ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ТА В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ	175
Опанасюк Тетяна ВИБОРИ ПРЕЗИДЕНТА РФ 2000 р.: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ	180
Kaczmarzyk Jan PRZYCZYNY I SKUTKI WOJNY NARKOTYKOWEJ W MEKSYKU W LATACH 2004-2010	185
Опанасюк Ірина ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ТА ВЕСТЕРНІЗАЦІЯ В ПРИЗМІ СИСТЕМИ ДЖЕРЕЛ ПРАВА І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	187
Вавуліч Валентин, Черній Валерій СУЧАСНИЙ СТАН ТУРЕЦЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ВІДНОСИН	191

РОЗДІЛ 3 ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС

Федоришин Микола ЗАХІДНИЙ КОРДОН ПЕРЕСОПНИЦЬКОЇ ВОЛОСТІ У ХІІ СТ.	196
--	-----

<i>Десятничук Ігор, Десятничук Ілля</i> ВИБОРИ ДО ПЕРШОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У ВОЛИНСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ	204
<i>Бородинська Ліна</i> СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДИ ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН У С. ПОСНИКОВІ НА РІВНЕНЩИНІ (1918-1939 РР.)	209
<i>Ярошик Роман</i> ГОЛОКОСТ У МІСТІ РІВНЕ	215
<i>Галуха Любов</i> РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	217
<i>Грималюк Оксана</i> БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНИХ БРАТСТВ ВОЛИНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	225

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА ТА ІСТОРІОГРАФІЇ

<i>Підлужна Ольга</i> ДОКУМЕНТАЛЬНІ ДЖЕРЕЛА ІСТОРІЇ П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКИХ ГРОМАД НА ВОЛИНІ	231
<i>Мартинчук Світлана</i> ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.	236
<i>Гончар Ольга</i> УКРАЇНСЬКИЙ ВЧЕНИЙ ХІХ СТ. (ДО 200-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА)	244
<i>Пазюра Наталка</i> ЗМІСТ ТА ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСЕРВАТИЗМУ	248
<i>Кузьміна Ірина</i> РОЛЬ МЕЦЕНАТІВ У РОЗВИТКУ НАУКИ ТА КУЛЬТУРИ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ Ф. ШТЕЙНГЕЛЯ)	251
<i>Постоловський Руслан</i> «ПРАЗЬКА ВЕСНА» 1968 Р. У НОВІТНІЙ ЧЕСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	257
<i>Батуріна Світлана</i> УКРАЇНА В ПІДРУЧНИКАХ З ІСТОРІЇ СУСІДНІХ КРАЇН (РОСІЯ, ПОЛЬЩА, БІЛОРУСЬ)	261
<i>Михальчук Роман</i> НОВІ СВІДЧЕННЯ ПРО ГОЛОКОСТ У МІЗОЧІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ УСНОІСТОРІЧНОГО ПРОЕКТУ В ЛИПНІ – СЕРПНІ 2016 р.)	265
<i>Голубеў Валянцін</i> АБШЧЫНА Ў БЕЛАРУСІ ХVІ-ХVІІІ СТ.: ЭВАЛЮЦЫЯ ТЭРМІНА	274

РОЗДІЛ 5 РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, ОГЛЯДИ

Дятлов Володимир

АКТУАЛЬНЕ ВИДАННЯ НА ТЛІ ПРОЦЕСУ «BREXIT»

(Рецензія на монографію: Грубінко А.В. Велика Британія в системі
європейської зовнішньої і безпекової політики (1990-2016 рр.): монографія /
А.В. Грубінко. – Тернопіль: Осадца Ю.В., 2017. – 640 с.)279

Томчук Любов

ІСТОРИЯ «ВІКУ ЖІНОК»282

Галуха Любов

ЦЕРКВА ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТИЯН-БАПТИСТІВ

СЕЛА ПОСНИКІВ НА РІВНЕНЩИНІ

(Рец.: Бородинська Л. Осібно, але воєдино.

100-річчя церкви євангельських християн-баптистів с. Посників на Рівненщині. –

Рівне: Дятлик. – М., 2017. – 296 с.)293

Вирський Дмитро

МОНАСТИРСЬКІ МАЄТНОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МІСЦЕВЕ УПРАВЛІННЯ

ТА САМОВРЯДУВАННЯ НА КРЕМЕНЧУЧЧИНІ ПІСЛЯ КОЗАЦЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

СЕРЕДИНИ XVII СТ.294

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 29

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук, Владислав Самсонюк**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 1.12.2017 р. Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Наклад 300. Обл.-видав. арк. 35,6. Замовлення № 209/1.

Віддруковано засобами різнографічного друку
ПП Самборський І.О.
вул Княгині Ольги, 8, м. Рівне, 33028

ISSN 2519-1942

A 43 Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного ун-ту. – Вип. 29. – Рівне : РДГУ, 2017. – 305 с.

УДК 94(477) + 94 (100)
ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2017